

Colecția
Duhovnicul

3

SFÂNTUL PAISIE AGHIORITUL

Traducere de Pr. Valentin Istrati, Pr. Petru Sidoreac,
Pr. Florin Tomoioagă, Emanuel Dumitru,
Pr. Iulian Eni, Ioana C. Cioboata

Ediție îngrijită de Arhim. Nathanael Neașu

Ediția a doua, revizuită și adăugită

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2022

Cuprins

Prefață	7
<i>Arhim. Theoklitos Bolkas,</i> Cuviosul Paisie – învățător al mărinimiei practice	??
<i>Arhim. Kassianos El Inati,</i> Iradieria luminii strălucitoare a Cuviosului Paisie în Orientul Mijlociu	19?
<i>Arhim. Ioan Harpa,</i> Virtuțile călugărului în opera Cuviosului Paisie Aghioritul	32
<i>Ieromonahul Atanasie Simonopetritul,</i> Amintiri din relația mea cu fericitul Părinte Paisie	50
<i>Georgios Mantzaridis,</i> Cuviosul Paisie – om universal	62
<i>Anestis Keselopoulos,</i> Radiotelegrafist pe frecvențele lui Dumnezeu. Contribuție la cunoașterea vieții Cuviosului Paisie	71
<i>Preot prof. univ. dr. Constantin Coman,</i> Părintele duhovnicesc. Considerații eclesiologice	81
<i>Pr. prof. univ. dr. Ioan C. Teșu,</i> Chipul „părintelui duhovnicesc”, în scrierile Cuviosului Paisie Aghioritul	97
<i>Pr. drd. Petru Sidoreac,</i> Cuviosul Paisie Aghioritul sau calea de la fotografie la icoană	119
<i>Prof. Athanasios Rakovalis,</i> Harismele duhovnicești ale Cuviosului Paisie Aghioritul, așa cum le-am cunoscut	128
Puterea mea se desăvârșește în slăbiciuni	143
Anexă - Tomosul de canonizare	161

Cuviosul Paisie – învățător al mărinimiei practice

Arhim. Theoklitos Bolkas

Mai întâi de toate simt nevoia să aduc din adâncurile inimii mele doxologie Preabunului nostru Domn, Iisus Hristos, Care m-a învrednicit să mă aflu încă o dată în binecuvântata dumneavoastră țară și, desigur, la sfânta și istorica Mănăstire Neamț. România mi-a devenit foarte iubită prin intermediul cărților lui Virgil Gheorghiu și prin pelerinajele pe care le-am făcut aici în decursul anilor.

Exprim, fiește, călduroase mulțumiri Înaltpreasfințitului Teofan, Mitropolitul Iașilor, care a acceptat să particip la acest simpozion foarte bine organizat, dedicat Sfântului Cuvios Paisie Aghioritul, contemporan nouă și cunoscut la nivelul întregii Ortodoxii. Cu binecuvântarea Voastră, Înaltpreasfințite, voi spune câteva cuvinte simple din cele pe care le-am văzut și le-am auzit de la însuși Cuviosul, și alte câteva lucruri folositoare de suflet.

De asemenea, datorez călduroase mulțumiri și Părintelui Petru Sidoreac, iubit frate întru Hristos și împreună-slujitor, care a avut gândul cel bun de a mă propune ca vorbitor comisiei responsabile cu organizarea, căreia, în egală măsură, îi mulțumesc.

Despre Părintele Paisie auzeam de la fratele nostru întru Hristos, Părintele Agatanghel Parlantzos, actualmente stareț al Sfintei Mănăstiri „Adormirea Maicii Domnului” din Polighiro. Părintele Agatanghelos îl cunoscuse pe Părintele Paisie în perioada când ultimul se afla la Mănăstirea Stomiu din Konița, distrusă în 1943 de nemții invadatori. S-a nevoit acolo în perioada 1958-1962 și a lucrat la reconstruirea ei, ajutându-i, totodată, duhovnicește pe credincioșii acelei regiuni îndepărtate. De acolo a mers la Muntele Sinai și s-a stabilit la sihăstria „Sfintei Epistimia”. Puțin mai târziu, însă, din motive de sănătate, a fost nevoit să revină la Athos, lăsând în urmă iubita sa pustie din muntele călcat de Însuși Dumnezeu.

Prima mea întâlnire cu Părintele Paisie a avut loc în vara anului 1965, când l-am vizitat la Chilia „Sfinților Arhangheli” de la Schitul Ivirului „Sfântul Ioan Botezătorul”. Eram împreună cu Părintele Agatanghel și cu fratele meu întru Domnul, Arhimandritul Grigorie Papsotiriu, actualmente duhovnic și ctitor al Mănăstirii „Sfântul Ioan Botezătorul” Metamorfoși din Halkidiki. Acolo, Cuviosul Paisie ne-a primit cu toată dragostea și simplitatea călugărească. Atunci am înțeles că nu era vorba despre un simplu monah, chiar dacă înfățișarea exterioară la asta trimita. Avea profunzime duhovnicească. În timpul acestei vizite a noastre, ne-a vorbit despre mărinimie și despre faptul că cel ce se nevoiește să ducă lupta cea bună se aseamănă celui care sapă o groapă. Ne-a explicat că, atâta timp cât se află încă la suprafață, este văzut de toți. Cu cât înaintează în profunzime, cu atât se ascunde încet-încet, până când se pierde din ochii lor. În acest fel și creștinul, cu cât face

lucrare duhovnicească în interiorul său, cu atât evită laudele și caută să trăiască nevăzut, cu simplitate și mărinimie.

Ce este însă mărinimia și cum acționează omul mărinimos? Părintele Paisie ne-a arătat practic în toată viața lui că, într-adevăr, avea mărinimie și lucra întotdeauna după acest dreptar. Din dragoste față de Dumnezeu, se jertfea pentru alții, uitând cu totul de sine însuși, pentru a împlini voia lui Dumnezeu, spre slava lui Dumnezeu, iar nu pentru a fi lăudat și evidențiat el însuși. Astfel, ne arăta că nu este de ajuns să avem mărinimie, adică să ne jertfim pentru ceilalți, ci și să ne mișcăm cu mărinimie, adică fără afirmare de sine, ci în ascuns, spre slava lui Dumnezeu. Când avem mărinimie, amestecată cu mândrie, atunci nu avem odihna și bucuria pe care Dumnezeu le oferă fiilor Săi. Părintele Paisie simțea permanent bucuria jertfei, pentru că tot ce făcea izvora din inima sa iubitoare și voia ca această bucurie să o transmită tuturor, întrucât dragostea lui acoperea întreaga lume.

Prima lecție despre mărinimie ne-a dat-o Părintele Paisie în dimineața când am pornit de la chilia sa pentru a ne întoarce la Kareea. Când ne luam rămas bun, l-am întrebat dacă știe unde se confecționează veste („kondo”) ca aceea pe care o purta el. (În limba greacă, cuvântul „kondo” desemnează elementul de vestimentație monahală menționat în Pateric drept „kolov”, „scurtă”, „vestă”). Înainte de a-mi încheia propoziția, o scoate și mi-o dă. „Dar, părinte, i-am zis, eu vreau să aflu doar cine face asemenea lucruri în Kareea, ca să cumpăr și eu, nu să mi-o dați Sfinția Voastră”. El a insistat, dar eu l-am rugat să mă ierte, că nu o voi primi.

După această primă întâlnire și experiență duhovnicească, au urmat și alte vizite, inclusiv la spitalul în care a fost internat în 1966 pentru o operație grea, care a durat multe ore, în timpul căreia i s-a extirpat un plămân și jumătate. Acolo, în spital, s-a creat o legătură duhovnicească cu câteva tinere evlavioase și iubitoare de viață monahală, fiice duhovnicești ale Părintelui Policarp, care i-au donat sângele necesar pentru operație. După externare, a fost găzduit la o familie cunoscută Părintelui Policarp, unde, sub supravegherea și îndrumarea acestuia din urmă, și cu purtarea de grijă a surorilor, sănătatea Cuviosului a fost reabilitată, acesta putând să se întoarcă iarăși la iubitul său Munte Athos.

Datorită acestui eveniment, Cuviosul, mânat de sentimentul de recunoștință față de Părintele Policarp și de fiicele sale duhovnicești, care i-au fost alături, s-a adresat mai sus amintitului Părinte Agatanghel și l-a rugat să ceară binecuvântarea Mitropolitului de atunci al Kasandriei, fericitul de pomenire Sinesie, pentru fondarea unei mănăstiri de maici în eparhia sa, pe care Înaltpreasfințitul a dat-o cu multă bucurie. Astfel a fost întemeiată Sihăstria „Sfântului Ioan Teologul”, pe teritoriul localității Suroti, Tesalonic, unde, pe atunci, eu slujeam ca preot paroh. La această mănăstire, Cuviosul a adus, mai târziu, moaștele sfântului său apropiat, ale Cuviosului Arsenie Capadocianul. Tot acolo, după o perioadă de mare suferință, a adormit întru Domnul și a fost înmormântat în urmă cu 20 de ani, transformând mănăstirea într-un loc de pelerinaj cunoscut în întreaga Ortodoxie. Acest sfânt așezământ a editat până acum șase volume foarte îngrijite și frumos lucrate cu cuvântări și apoftegme de-ale Cuviosului, rod al notițelor adunate timp de ani de zile de

către maici, volume traduse în multe limbi, inclusiv în română.

Îmi amintesc câteva lucruri din timpul vizitelor mele la chilia „Sfânta Cruce” de la Mănăstirea Stavronikita, unde s-a nevoit din anul 1969. La aceeași chilie se nevoise duhovnicul său, renumitul Părinte Tihon Rusul, pe mormântul căruia, Cuviosul Paisie, din multa dragoste față de starețul lui, a sădit rozmarin, pentru a nu fi călcat de către pelerini.

Cuviosul nu voia să jignească pe nimeni. Ce voia să spună cuiva, o spunea folosind parabole, ca și Mântuitorul. Niciodată nu l-am auzit să judece, sau să osândească pe cineva, ci întotdeauna certa cu dragoste. Despre greșelile pe care vedea că le face cineva, spunea cu durere în suflet și cu dragoste, pentru a nu răni: „Sărmanul! Cum de a făcut asta?!”. Astfel, punând gândul cel bun, avea un loc pentru fiecare în inima sa cea plină de iubire pentru toți.

Încă și animalele aveau loc în inima compătimitoare și mărinimoasă a Părintelui Paisie, după cum am putut și eu însumi să-mi dau seama într-una din vizitele mele. În timp ce discutam cu Starețul în chilie, am auzit la un moment dat țipete de șoarece. Am mers în magazie și, cu lanterna, am descoperit un șoricel cu lăbuța din față ruptă. Mi-a spus: „Am aici o cutie cu apă, ca să bea șoarecii, și acolo alta, pentru sărmanii șerpi. Unde să găsească apă aici, în pustiu?!”.

Se îngrijea și de alte animale sălbatice din zonă, de șacali și de vulpi, pe care le hrănea într-un loc anume.

Altă dată, îmi amintesc, în timp ce plecam, m-a întrebat discret: „Unde te vei duce?”. I-am răspuns: „La Mănăstirea Filoteu”. Atunci, dându-mi două felii de pâine,

mi-a spus: „Bine. Vei merge pe această scurtătură pe care tocmai am descoperit-o, și ia și această pâine”. „Dar, părinte, pâinea au adus-o pentru Sfinția Voastră; nu pot să o primesc”, i-am zis. „Ia-o, vei avea nevoie de ea”, a insistat. „Să fie binecuvântat”, am zis și am luat-o, ca să nu-l întristez, și am pornit. În timpul mersului însă pe caldarâm, m-a apucat hipoglicemia. Îmi era imposibil să înaintez chiar și un pas. Atunci mi-am amintit de pâinea pe care insistase starețul să o iau, am mâncat-o și, astfel, cu binecuvântarea lui, mi-am revenit și am continuat. Aici se vede și harisma înainte-vederii pe care o avea de la Dumnezeu, dar și dragostea și mărinimia sa. A preferat să se lipsească el de puțina pâine pe care o avea, pentru a mă ajuta pe mine.

Pe vizitatorii săi, chiar dacă era obosit, îi conducea de multe ori până la un punct din afara gardului chiliei. „Părinte, pentru că vedem că sunteți obosit, vă rugăm să nu mai ieșiți”. Ne răspundea, glumind, fără să ia în considerare efortul său. „Binecuvântatule, vom merge împreună până la stație”. Acolo ne dădea binecuvântarea lui.

Ne-a povestit odată următorul eveniment despre Părintele Enoh, monah român evlavios și cu discernământ, de la o chilie din Kapsala. Părintele Enoh se afla la intrarea Mănăstirii Stavronikita, vorbind cu niște studenți. Părintele Paisie, fiind unul dintre cei care participau la discuție, l-a auzit pe Părintele Enoh spunând: „Noi, în România, avem și mireni care fac minuni”. De remarcant că discuția avea loc în timpul lui Ceaușescu. Părintele Paisie, știind că studenții aveau nedumeriri în legătură cu calendarul și vrând să-i ajute duhovnicește, l-a întrebat pe Părintele Enoh: „Acești oameni (mireni care făceau minuni), folosesc calendarul vechi, sau pe cel nou?”.

Părintele Enoh a răspuns cu simplitate: „Dumnezeu nu ține cont de calendarul vechi sau nou, ci de inima simplă și mărinimoasă”. În acest fel studenții și-au primit răspunsul dorit.

Pe drumul spre chilia „Cinstitei Cruci”, era o chilie unde viețuia un stareț cu ucenicul lui, care era imobilizat la pat. Viața lor era grea din pricina bătrâneții și a bolii ucenicului și, de aceea, mulți lăseau alimente sau chiar bani la ușa chiliei ori de câte ori lipsea starețul. Acesta, văzând diferitele daruri, se întrista și îl ruga pe părintele Paisie să îi sfătuiască pe pelerini să nu lase nimic deoarece îi era greu: 1. să-și facă rânduiala de monah pentru sine și pentru ucenic, 2. să facă rugăciune pentru donatori, după cum dorea inima sa cea mare și 3. Să găsească timp să lucreze pentru nevoile chiliei și pentru îngrijirea ucenicului său bolnav.

Părintele Paisie ne vorbea întotdeauna cu multă admirație despre mărinimia aceluia stareț. Într-o seară, ne spunea el, a simțit că s-a apropiat sfârșitul ucenicului suferind și, în ciuda faptului că el însuși era bolnav, a reușit să ajungă la timp la chilie, cu puțin timp înainte de adormirea sa. Astfel, ucenicul l-a avut aproape și a privegheat în rugăciune cu starețul său.

Este cunoscut că Părintele Paisie, mânat întotdeauna de enorma sa mărinimie, și vrând să nu întristeze pe nimeni, făcea ascultare față de aproapele său, după cum se vede și din întâmplarea de mai jos. Un medic stomatolog din Tesalonic insista să repare dantura Starețului, care avea majoritatea dinților distruși, ca să scape de dureri și să poată mânca. S-a străduit mult până să-l convingă pe Stareț să accepte îngrijirea medicală și o proteză dentară. Părintele Paisie i-a mulțumit călduros medicului

pentru marele ajutor acordat. Întorcându-se la chilia sa, de teamă să nu se scandalizeze părinții care l-ar fi văzut cu proteză dentară, a decis, după cum ne spunea, să nu o folosească niciodată.

Întotdeauna consecvent și de nezdruncinat în împlinirea vieții monahale, chiar dacă bolnav, primea zilnic nenumărați vizitatori, neoferind odihna necesară mult-suferindului său trup. Era întotdeauna gata și bucuros să ajute și să transmită ceva din bucuria lui Hristos, pe care o avea din belșug în inima sa și să asculte cu atenție și cu interes durerea fiecăruia, chiar dacă de multe ori suferea de migrene puternice, lucru pe care l-am sesizat și noi.

Odată, ne-a povestit: „Eram bolnav și aveam febră. Mi-am luat temperatura cu termometrul și am văzut că era foarte ridicată. Neavând putere să-mi fac canonul și metaniile, am zis: «Dacă ai reușit, tangalachi (așa îl numea Starețul pe diavol) să intri și în termometru ca să mă păcălești, nu-mi voi face canonul»”.

Cum este posibil, din toate acestea, să nu admirăm mărinimia și spiritul jertfelnic al Starețului? De-am face și noi, cu rugăciunile lui, la fel!

În vacanța de Crăciun a anului 1985, împreună cu un elev de liceu l-am vizitat pe Stareț la chilia Panaguda, care aparținea de Mănăstirea Cutlumuș, unde viețuia din 1979. În timpul discuției, adresându-se tânărului, i-a zis: „Ascultă, fiul meu. Dumnezeu ne-a dat o mare putere, cu care putem deveni sfinți. Aceasta este puterea egoismului, pe care însă tangalachi a modificat-o, cu consimțământul nostru, și în loc să ajungem sfinți (ἄγιοι), devenim sălbatici (ἄγριοι). De aceea, fiule, trebuie să ne mișcăm cu dragoste și mărinimie spre Dumnezeu, Creatorul nostru

pentru darurile pe care ni le dă neîncetat nouă și fraților noștri”.

În luna aprilie a anului 1990, iubitul prieten întru Hristos, Constantin din Ioanina, a l-a vizitat pe Părintele Paisie pentru ca să-l vadă și să ia binecuvântarea sa. Când a ajuns la Panaguda, Starețul vorbea pelerinilor. Constantin, până atunci necunoscut Cuviosului Paisie, văzându-l că vorbește ținând în mână metania de 300 de boabe, s-a gândit: „Părinte, pe aceasta ți-o voi lua!”. Atunci, Părintele Paisie, întorcându-se spre el, îi zice: „Constantine, ceea ce gândești tu nu se poate realiza”. „De ce, Părinte, nu se poate?”, l-a întrebat Constantin, dar Părintele Paisie i-a răspuns zâmbind: „Pentru că metaniile tale au 100 de boabe, în timp ce ale mele au 300”. A doua zi, Constantin s-a întors la Stareț, cu un șir de metanii de 300 de boabe. Arătându-le Starețului, îi zice: „Ți le-am adus pe acestea, ca să mi le dai pe acelea”. Atunci Starețul i-a răspuns: „Dacă ai fi știut ce-mi ceri, nu mi le-ai fi cerut. Acestea au fost ale adormitului meu stareț, Părintele Tihon duhovnicul. Dar, dacă mi le ceri, ia-le!”. A urmat o discuție folositoare de suflet și Părintele Paisie i-a descoperit evenimente care urmau să se întâmple. De atunci, Constantin are acele metanii drept odor protector, prin intermediul căruia se fac minuni, dar pe care mie nu mi le-a descoperit.

Este o caracteristică a Cuviosului Paisie învățătura lui predată într-un mod pedagogic, pentru a fi înțeleasă mai ușor. În perioada când se nevoia la chilia „Cinstitei Cruci”, câțiva tineri se gândeau să devină clerici mireni, dar considerau că reverenda era o problemă și de aceea doreau să nu mai fie obligatorie purtarea ei. Atunci Starețul a rupt toate frunzele de pe trunchiul unui măslin

din curte și a scris un text: „Arborii și-au lepădat veșmântul, să vedem ce roade vor mai da!...” și alături: „Preot fără rasă (αρῶσοτος) = rătăcit (ἄσωτος)”. Vedeam întotdeauna acest măslin în timpul vizitelor noastre acolo. În acest fel, a răspuns celor care îi cereau părerea asupra reverendei și, mai ales, celor care voiau să ia chiar binecuvântare de la el pentru a-și argumenta în conștiința lor nepurtarea reverendei.

Ne spunea Cuviosul Paisie că, pe când străbătea un oraș din Mitropolia noastră, l-au întâlnit câteva doamne care l-au recunoscut și fiecare dintre ele îl ruga să treacă și pe la casa ei pentru a o binecuvânta. „Chiar dacă eram obosit, ne-a spus, am mers la fiecare casă, pentru a le împăca gândul și a nu le întrista”. De atunci, acele doamne se laudă cu bucurie și cu un pic de mândrie cu vizita Starețului la casele lor. Starețul nu lua în seamă niciodată oboseala sa...!

Îndemna să se întemeieze mănăstiri (în afara Sfântului Munte), ca să poată merge acolo credincioșii și să se întărească duhovnicește. Spunea în mod caracteristic: „Unde se face o mănăstire, se domesticește locul!”.

A insistat pe lângă Arhimandritul Grigorie, predicatorul Mitropoliei noastre, să nu se stabilească la Sfântul Munte, după cum intenționa, ci să întemeieze o mănăstire în afara Muntelui Athos. Astfel, a apărut cunoscuta și de toți îndrăgita Sihăstrie de maici a „Cinstitului Înaintemergător” - Metamorfoși din Halkidiki, unde, mai târziu, a fost pregătită pentru tipar cartea „Viața Cuviosului Paisie Aghioritul”, scrisă de aghioritul Ieromonah Isaac din Liban, fiu duhovnicesc al Cuviosului.

De asemenea, cu sfatul și binecuvântarea lui, a fost întemeiată și Sihăstria de călugări „Sf. Ioan Rusul” – Cassandra, care îl are ca stareț pe Părintele Timotei.

La fel s-a întâmplat și cu mănăstirea noastră, a „Sf. Arsenie Capadocianul”, din apropierea satului Vatoped – Halkidiki. Sfânta Mitropolie a Kassandriei, cu binecuvântarea Mitropolitului de atunci, adormitul întru fericire Sinesie, a fost împodobită cu patru mănăstiri, două de călugări și două de maici, la îndemnul Cuviosului Paisie.

Acestea, cu dragostea și cu rugăciunile lui, funcționează până astăzi și oferă ajutor duhovnicesc multora.

Încheind alocuțiunea mea, consider că ar fi o scăpare din partea mea dacă nu aș menționa câteva lucruri și despre părinții după trup ai Sfântului Stareț, Prodromu și Evloghia.

Cândva, am pus următoarea întrebare fraților lui, Cristina și Rafail: „Când erați copii mici și făceați obrăznicii copilărești, tatăl vostru vă bătea?”. Mi-au răspuns: „Nu. Nu ne-a bătut niciodată, dar ne spunea: Dumnezeu să te lumineze, fiul meu, ca să-ți înțelegi greșeala”. Am admirat educația înțeleaptă pe care tatăl Părintelui Paisie o oferea copiilor săi. În acest fel, cultiva respectul față de Dumnezeu și dragostea dintre ei.

După cele povestite de Cuviosul Paisie, mama sa zicea din toată inima încontinuu rugăciunea „Doamne Iisuse Hristoase, miluiește-mă”, chiar și atunci când își îndeplinea sarcinile sale cotidiene. Această rugăciune auzind-o Starețul de mic copil și-a însușit-o pe deplin. Ne spunea că mai-marii satului, recunoscând înțelepciunea mamei lui, dobândite prin harul lui Dumnezeu, îi cereau sfatul pentru rezolvarea multor probleme de zi cu zi.

Din asemenea rădăcini duhovnicești s-a născut și s-a hrănit dascălul mărinimiei, al răbdării, al smereniei și al dragostei dezinteresate și nesfârșite, Sfântul Cuvios Paisie.

Încă multe alte lucruri am putea relata despre Cuviosul Paisie, iubiții mei frați. Datorită lipsei timpului, însă, mă limitez la acestea.

Iertați-mă, fraților! Cred că v-am obosit, dar vă rog să implorați pe Domnul ca, pentru rugăciunile Înaltpreasfințitului, să ne ajute să imităm, la aceeași măsură, smerenia, dragostea și mărinimia Sfântului Cuvios Paisie, a cărui trecere în rândul sfinților o așteptăm. Amin!

Iradierea luminii strălucitoare a Cuviosului Paisie în Orientul Mijlociu

Arhim. Kassianos El Inati

1. Introducere

Nu este ușor pentru noi să-i categorisim pe sfinți, să numărăm și să explicăm comorile cerești care lucrează în sufletele lor. De fiecare dată când doresc să vorbesc despre Gheronda Paisie, sunt pătruns de sentimente amestecate de teamă și rușine. În ceea ce privește teama, ea este datorată faptului că, în ciuda nevredniciei mele, am fost învrednicit să cunosc și să trăiesc împreună cu o ființă umană care a devenit ființă cerească. Am fost învrednicit să cunosc un om care a fost desăvârșit în iubire și care avea toate virtuțile care l-au învrednicit pe el să devină atât de ceresc, încât să-L vadă pe Dumnezeu în toată vremea. Privitor la rușine, ea este datorată faptului că nu sunt un spirit aprins și pentru că de fiecare dată când priveam la Gheronda, obișnuiam să-l văd ca pe o persoană minunată care era străină de sufletul meu. Obișnuiam să mă apropi de experiențele sale duhovnicești cu metodele mele raționale, și am pierdut multe șanse și multe descoperiri cerești. Nu neg însă harul pe care l-am primit prin rugăciunile Gherondei, care a aruncat în pământul uscat al sufletului meu câteva semințe pe care încerc să le cultiv acum prin cuvântările mele